

*Русецький А. А.,**кандидат юридичних наук,**доцент кафедри адміністративного, кримінального права та процесу
Міжнародного університету бізнесу і права*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Анотація. Статтю присвячено питанням визначення особливостей розгляду справ про притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб. А також визначенню відповідної процедури розгляду.

Ключові слова: розгляд справ, притягнення до адміністративної відповідальності, юридичні особи.

Постановка проблеми. Основним завданням України як демократичної, правової та соціальної держави є забезпечення правопорядку шляхом недопущення порушень вимог національного законодавства й поновлення порушених прав. Із цією метою в апараті держави функціонує апарат примусу, який передбачає можливість уповноваженими особами (органами) застосовувати до особи порушника окремі стягнення як елементи відповідальності. Одним із різновидів такої відповідальності є адміністративна. З її назви очевидно є сфера відносин, яку вона врегульовує, – адміністративно-правова.

Метою статті є розкриття особливостей розгляду справ про притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб. Адміністративна відповідальність є заходом реагування держави на вчинення окремими особами адміністративних правопорушень. Проступки зазначеної категорії можуть вчинятися як фізичними, так і юридичними особами. Проте особливості притягнення останніх до адміністративної відповідальності характеризуються певною специфікою. Саме цим обумовлюється актуальність обраної тематики дослідження.

Стан наукового вивчення проблеми. Питання адміністративної відповідальності в цілому та адміністративної відповідальності юридичних осіб зокрема неодноразово були предметом дослідження в працях Ю.П. Битяка, Є.С. Герасименка, О.Л. Жильцова, О.Т. Зими, Р.А. Калюжного, А.Т. Комзюка, І.Й. Слубського, С.С. Студенікіна та інших. Однак, незважаючи на таке різноманіття напрацювань у цій царині, залишилося багато невирішених і дискусійних питань. Зокрема, не знайшли висвітлення особливості розгляду справ про притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб. Відтак завдання статті полягає у розкритті саме таких особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розробка концепції реформи адміністративного права й перші кроки впровадження її в життя викликали потребу наукового забезпечення певних правових категорій та інститутів, зокрема, інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб. Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачає адміністративну відповідальність лише фізичних осіб. Однак незаперечним фактом є й те, що сьогодні чинне законодавство визнає юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності. Це пов'язано з процесом приватизації та появою приватного сектора, що зумовило необхідність зосередити в руках держави відповідні механізми адміністративного впливу на господарюючих суб'єктів [1].

Адміністративна відповідальність – це завжди примус, проте такий, що застосовується на підставі специфічних ознак, за відсутності яких примус не може перетворитися на відповідальність. Однією з необхідних умов настання адміністративної відповідальності є наявність державного осуду порушника, оскільки настання такого роду відповідальності пов'язане із застосуванням санкції, що введена законодавцем з осудом відповідної дії, для покарання порушника. Відсутність такого осуду й покарання означає відсутність відповідальності, тому адміністративна відповідальність повинна розумітися лише як застосування заходів адміністративного покарання або адміністративних стягнень [2, с. 59–60].

Юридична особа як суб'єкт адміністративного правопорушення підлягає обов'язковому притягненню до адміністративної відповідальності. Однак цьому передую адміністративне провадження.

Адміністративне провадження – регламентований законом порядок діяльності органів (посадових осіб) адміністративної юрисдикції та судових органів щодо вирішення справ про адміністративні правопорушення. Метою такого провадження є своєчасне, всебічне, повне й об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності до законодавства, забезпечення виконання прийнятої постанови (рішення), а також виявлення причин та умов адміністративних правопорушень, виховання громадян у дусі дотримання законів [3, с. 49]. Проведення в справах про адміністративні правопорушення (проступки) є самостійним видом адміністративно-юрисдикційних проваджень. На нього поширюються всі загальні ознаки, властиві юрисдикційним адміністративним провадженням. До того ж провадження в справах про адміністративні правопорушення є різновидом виконавчо-розпорядчої діяльності державних органів, правовою формою здійснення ними адміністративної юрисдикції [4, с. 69].

Адміністративне провадження реалізується в декілька етапів, які прийнято іменувати стадіями. Тому прийнято виділяти такі стадії адміністративного провадження: прийняття справи про адміністративне правопорушення до розгляду, розгляд справи й оцінка її фактичних обставин і доказів, ухвалення в справі про адміністративне правопорушення постанови (рішення), оскарження та опротестування постанови (рішення), виконання постанови (рішення) про накладення адміністративного стягнення [3, с. 49].

Розгляд справ про адміністративне правопорушення регламентується нормами, закріпленими в розділі III «Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення», главою 18 «Основні положення» та главою 22 «Розгляд справ про адміністративні правопорушення» розділу IV «Проведення в справах про адміністративні правопорушення» КУпАП [5]. Вказані положення характерні також для

розгляду справ про притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб.

Однак розгляду справи про притягнення до адміністративної відповідальності притаманні окремі особливості. Для їх виділення необхідно звернутися насамперед до тлумачення особливості. Зокрема, під нею слід розуміти характерну рису, властивість кого-, чого-небудь, своєрідність, специфіку чого-небудь [6, с. 862]. Таким чином, особливості розгляду справ про адміністративні правопорушення, суб'єктом яких є юридичні особи, виражаються в окремих рисах, які є відмінними від загальноприйнятих вимог і притаманними виключно цій категорії справ.

Хоча ні в кого не виникає сумнівів у необхідності притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб і вдосконалення інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб, проте станом на сьогодні це питання не знайшло належного нормативного відображення. А вже очевидним є той факт, що на законодавчому рівні питання про процесуальний порядок притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб не врегульовано. На це вказував у своєму рішенні Конституційний Суд України, а також О.Т. Зима, О.Л. Жильцов, І.Й. Слубський та інші науковці [7; 8; 4; 2].

Тому під час адміністративного провадження щодо юридичних осіб необхідно керуватися загальними вимогами до такого роду провадження, у тому числі до такої його стадії, як розгляд справи по суті.

Справи про притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб розглядаються адміністративними комісіями при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад; виконавчими комітетами сільських, селищних, міських рад; районними, районними в місті, міськими чи міськрайонними судами (суддями), а у випадках, передбачених КУпАП України, – місцевими адміністративними й господарськими судами, апеляційними судами, вищими спеціалізованими судами та Верховним Судом України; органами внутрішніх справ, органами державних інспекцій та іншими органами (посадовими особами), уповноваженими на те КУпАП [5].

Справи про притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб, виходячи з положень ст. 276 КУпАП, можуть розглядатися за місцем вчинення правопорушення або в іншому місці. Ми вважаємо, що одним із таких інших місць може бути місце фактичного розташування адміністрації юридичної особи.

Підготовка до розгляду справи про адміністративне правопорушення передбачає обов'язкове з'ясування кола осіб, які є учасниками такого розгляду. У нашому випадку суб'єктом є юридична особа, яка згідно з нормами цивільного законодавства є організацією, створеною та зареєстрованою у встановленому законом порядку. Юридичну особу може бути створено шляхом об'єднання осіб та (або) майна. Для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово й підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлено інший порядок їх затвердження. Установчими документами є затвержені учасниками статuti або засновницькі договори, індивідуальні чи спільні установчі акти, складені засновниками. Юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації. Остання проводиться в порядку, встановленому законом. Дані про державну реєстрацію включаються до єдиного державного реєстру, відкритого для загального ознайомлення. Зокрема, до єдиного державного реєстру вносять відомості про організаційно-правову форму юридичної особи, її найме-

нування, місцезнаходження, органи управління, філії та представництва, мету установи, а також інші відомості, встановлені законом [9].

Тому, виходячи із зазначеного, юридична особа є об'єднанням осіб та (або) майна. Під час розгляду справи інтереси юридичної особи не можуть відстоювати одночасно всі об'єднані особи. Тому від імені юридичної особи під час розгляду справи по суті повинен виступати посередник. На нашу думку, вказане положення потрібно закріпити в КУпАП.

Надання послуг із представництва інтересів особи, у тому числі юридичної, є одним зі способів забезпечення реалізації закріплених прав і свобод людини й громадянина. Із цієї метою Конституція України встановлює відповідні правові гарантії. Зокрема, в ст. 59 Конституції України закріплено право кожного на правову допомогу. Вважається, що таким правом поряд із фізичними наділяються також юридичні особи. Таким чином, право юридичної особи на правову допомогу є гарантованою законодавством України можливість отримати цією особою юридичні (правові) послуги. Іншими словами, правова допомога полягає в наданні правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини й громадянина, захист цих прав і свобод, їх відновлення в разі порушення. Однією з таких правових послуг є здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами.

У якості представника юридичної особи під час розгляду справи про адміністративне правопорушення можуть залучатися такі особи:

- особа, яка має право в адміністративному провадженні бути захисником;
- керівник юридичної особи чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами;
- працівник юридичної особи за довіреністю.

У разі представлення інтересів юридичної особи адвокатом повноваження останнього посвідчуються ордером, що його видає адвокатське об'єднання, або відповідною довіреністю на ведення справи. Якщо ж представником юридичної особи є її керівник або інша уповноважена законом чи установчими документами особа, то її повноваження підтверджуються копією установчих документів юридичної особи. А в разі представлення інтересів юридичної особи її працівником – довіреністю.

Під час розгляду справи про притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб орган (посадова особа) зобов'язаний з'ясувати такі дані:

- чи було вчинено адміністративне правопорушення;
- чи винна ця особа в його вчиненні;
- чи підлягає особа адміністративній відповідальності;
- чи заподіяно майнову шкоду;
- інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи.

Тобто з'ясуванню під час розгляду справи по суті підлягають відомості, які вказують на наявність у конкретних діяннях складу адміністративного правопорушення та, відповідно, підстав притягнення до адміністративної відповідальності.

Насамперед підставою для настання адміністративної відповідальності є вчинення адміністративного правопорушення (проступку) – протиправної, винної (умисної чи необережної) дії або бездіяльності, яка посягає на громадський порядок, власність, права й свободи громадян, на встановлений порядок управління та за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. При цьому такі порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності [5]. Тому потрібно насамперед встановити,

що конкретні діяння за своєю суспільною небезпекою є адміністративними. А для цього необхідно з'ясувати, на яку сферу суспільних діянь конкретні діяння посягають, а також кому та яку шкоду завдають.

У КУпАП передбачається склад адміністративного проступку. При цьому суб'єктом такого правопорушення визнається фізична особа. Проте ми підтримуємо позицію, згідно з якою поняття адміністративного правопорушення, закріплене в КУпАП, застосовується й щодо юридичних осіб з урахуванням особливостей щодо суб'єктивної сторони адміністративних проступків юридичних осіб [1].

Проблема провини в адміністративній відповідальності юридичної особи складніша через те, що організація як суб'єкт відповідальності позбавлена можливості що-небудь передбачати, оскільки термін «юридична особа» є умовним, юридично фіктивним. Є підстави вважати, що в адміністративному праві вина такого суб'єкта, як юридична особа, насамперед пов'язана не із суспільною небезпекою своєї провини й усвідомленням цієї суспільної небезпеки, а скоріше з протиправністю діяння. При цьому ступінь провини фактично обумовлюється ступенем активності юридичної особи у вживанні заходів із запобігання порушенню [2, с. 87–88].

Загальновідомим і загальноприйнятним є твердження, що вина порушника проявляється в його усвідомленні суспільної небезпеки правопорушення. Тобто вина є «свідомою» категорією. Однак таке трактування не розповсюджується на вину юридичної особи. Це обумовлюється відсутністю в останньої свідомості, оскільки юридична особа є абстрактним і досить умовним суб'єктом права, який не може свідомо ставитися до вчиненого.

Відтак відповідальність юридичної особи – це завжди так звана субституціональна відповідальність, що переломлюється через провину фізичних осіб, посадових осіб адміністрації, інших осіб, які формують процес волевиявлення в організації [2, с. 89–90].

Юридичній особі як колективному утворенню, звичайно ж, не притаманні ні психічний стан, ні вольові чи інтелектуальні прояви, які характеризують вину фізичних осіб. Однак це не свідчить, що юридична особа не може скоїти винне, протиправне діяння. Зокрема, О.Т. Зима пропонує визначити вину юридичної особи як суб'єктивне відношення до правопорушення фізичних осіб, які входять до складу юридичної особи-порушника або перебувають із нею в іншому правовому зв'язку. Вина має визначатися за переважною волею, під якою насамперед слід розуміти волю адміністрації (керівництва) юридичної особи, зокрема її уповноважених посадових осіб, а також інших осіб, які мають право давати вказівки в межах юридичної особи та її структурних підрозділів [8, с. 101].

Ми підтримуємо позицію І.Й. Слубського, згідно з якою узагальнене формулювання винності юридичної особи може звучати як її вихід за межі відведеної законом, державою в особі відповідного органу правоздатності або дійсно існуючої в юридичної особи праводієздатності. Юридичні особи мають спеціальну правоздатність, особливість якої полягає в тому, що вона обмежена метою, цілями діяльності, визначеними під час створення юридичної особи й закріпленими в її установчих документах. У науці адміністративного права існує концепція, відповідно до якої винність юридичної особи, зовнішньою об'єктивною ознакою якої є неналежне розпорядження юридичною особою своєю адміністративною праводієздатністю, розуміється, власне, як провини юридичної особи, за умови оцінки цієї обставини з об'єктивних позицій [2, с. 105–106; 8, с. 54].

Вихід юридичної особи за межі правоздатності, яка їй відведена законом, або дієздатності, якою вона фактично володіє, розглядається правозастосувачем як підстава адміністративної відповідальності. Причому хоч і вважається, що правоздатність і дієздатність у юридичної особи виникає одночасно, синхронно, у момент реєстрації особи або в момент реєстрації її статуту, це зовсім не так. Реалізація юридичною особою своїх прав і здатність до виконання обов'язків, зайняття визначеними видами діяльності в багатьох випадках поєднана з необхідністю отримання відповідного дозволу, ліцензії, патенту тощо [2, с. 101]. Тому встановлення моменту виникнення дієздатності юридичної особи як учасника правовідносин є обов'язковим. Із цією метою необхідно детально дослідити засновницькі й установчі документи юридичної особи.

Порядок розгляду справи про адміністративне правопорушення закріплений ст. 279 Кодексу адміністративного судочинства України [10]. Вказаний порядок є аналогічним і для розгляду справи про притягнення до адміністративної відповідальності юридичної особи та полягає в таких діях:

- 1) оголошення складу колегіального органу чи представлення посадової особи, яка розглядає цю справу;
- 2) оголошення головуючим на засіданні колегіального органу або посадовою особою, яка розглядає справу, яка справа підлягає розгляду та хто притягується до адміністративної відповідальності;
- 3) роз'яснення особам, які беруть участь у розгляді справи, їх прав та обов'язків;
- 4) оголошення протоколу про адміністративне правопорушення;
- 5) заслуховування осіб, які беруть участь у розгляді справи;
- 6) дослідження доказів;
- 7) вирішення клопотань тощо.

Висновки. Таким чином, нормативну регламентацію розгляду справи про притягнення до адміністративної відповідальності юридичної особи законодавчо не закріплено. У зв'язку із чим положення КУпАП потребують нагального доопрацювання. При цьому потрібно врахувати такі особливості розгляду справи у випадку, якщо правопорушником є юридична особа: специфічність суб'єкта (юридичної особи) та його вини, необхідність залучення представника.

Література:

1. Юридична особа та питання адміністративної відповідальності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/vnz/reports/law/9210>.
2. Слубський І.Й. Адміністративна відповідальність юридичних осіб : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / І.Й. Слубський. – К., 2007. – 166 с.
3. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. – К. : Українська енциклопедія, 1998–. – Т. 1 : А–Г. – 1998. – 656 с.
4. Жильцов О.Л. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: процесуально-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.Л. Жильцов. – Запоріжжя, 2006. – 166 с.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
7. У справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини 1 статті 92 Конституції України, частин 1, 3 статті 2, частини 1 статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб) : Рішення Конституційного Суду України від 30.05.2001 р. № 7-рп/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-01>.

8. Зима О.Т. Адміністративна відповідальність юридичних осіб : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.Т. Зима. – К., 2001. – 154 с.
9. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
10. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–37. – Ст. 446.

Русецкий А. А. Особенности рассмотрения дел о привлечении к административной ответственности юридических лиц

Аннотация. Статья посвящена вопросам определения особенностей рассмотрения дел о привлечении к

административной ответственности юридических лиц. А также определению соответствующей процедуры рассмотрения.

Ключевые слова: рассмотрение дел, привлечения к административной ответственности, юридические лица.

Rusetsky A. Peculiarities of the case of bringing to administrative responsibility of legal persons

Summary. Article is devoted to determining the characteristics of cases to administrative liability of legal persons. Also determine the appropriate procedure review.

Key words: examine, bringing to administrative responsibility, legal persons.